

Modern Ortadoğu Nasıl Kuruldu?

Bernard Lewis, Çev. Doğan Terzi

İstanbul, Kronik Kitap, 2022, 224 sayfa, ISBN: 978-625-8431-76-6.

Hanne UÇAK*

Kitabın yazarı Bernard Lewis, Londra Üniversitesinde eğitim gördükten sonra yüksek lisansını tarih alanında, yoğun olarak da Orta Doğu tarihi alanında çalışarak yapmıştır. Doktorasını İslam tarihi üzerine vermiştir. 1938 yılından itibaren üniversitelerde ders vermeye başlamış, sonrasında başka üniversitelere geçerek eğitimcilik hayatını devam ettirmiştir. Yazar Lewis'in araştırma alanları Orta Çağ İslam dünyası, günümüz Orta Doğu coğrafyası ve Osmanlı İmparatorluğu'dur. Yazar Lewis bu araştırma alanları üzerine çok sayıda kitap yazmıştır.

Yazar, ele almış olduğu *Modern Ortadoğu Nasıl Kuruldu?* adlı eserinde günümüz Orta Doğu'sunun kuruluşu ve yapılan hamlelerle şekillenmesi sürecinin izini sürmeyi amaçlamıştır. Kitabını modern Orta Doğu tarihinin önemli dönüm noktalarını ustalıkla tahlil ederek yazmıştır. Orta Doğu'nun modern tarih perspektifinde şekillenmesinin yanı sıra geçmişe dönük yüzü ve geleceğe bakan tarafları da bu eserde ele alınmıştır. Aralara eklenen şiir ve mektuplarla da konular desteklenmiştir.

Eser, ön söz bölümü ile başlamakta; "Tarihi Bir Portrenin Ana Hatları", "Batı Etkisi", "Özgürlük Anlayışı", "Milliyetçilik ve Vatanperverlik", "İslam'ın Başkaldırısı" ve "Uluslararası İlişkilerde Ortadoğu" adlarını taşıyan altı ana başlıkta işlenmektedir. Ön söz kısmında yazar, kitabın temellerinin, konusu Orta Doğu ve Batı arasındaki ilişkiler olan halka açık altı konferansa dayandığını ifade etmiştir. Bu konferansların oldukça eski bir dönemde gerçekleştiğinden, konferansların verilmesinden sonra yaklaşık otuz yıl boyunca hem dünyada hem de bölgede büyük değişiklikler meydana geldiğinden

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, hanne.ucak@stu.fsm.edu.tr

bahsetmiştir. Bu kısım oldukça ilgi çekicidir. Sonrasında ise kitapta yazmış olduğu bölümlerden kısaca bahsetmiş, yazma teknikleri ve sunduğu bakış açıları hakkında söz etmiştir.

“Tarihi Bir Portrenin Ana Hatları” adlı birinci bölüme yazar, *Orta Doğu* tabirinin 1902 yılında bir deniz tarihçisi olan Alfred Thayer Mahan tarafından bölgeyi tanımlamak için türetildiği bilgisini vererek başlamıştır. Bu tabirin *Yakın Doğu* tabiri ile evrensel ölçüde kabul gördüğünden söz etmiştir. Akabinde, günümüzde birçok coğrafya tarafından da kullanılır olduğundan bahsetmiştir. Bu iki tabirin kabul görülmesi ve hızla yayılmasının sebepleri olarak yazar, bölgenin doğuda bulunduğu ve yalnızca doğu olarak isimlendirildiğinden, Yakın Doğu ifadesinin ise Türklerin hüküm sürdüğü Güneydoğu Avrupa için kullanıldığından söz etmiştir. Yakın Doğu kavramının başka coğrafyalar için de kullanılmasıyla amacının dışına çıktığından, nihayet giderek kaybolup tabirin yerini Orta Doğu kavramının aldığından bahsetmiştir. Diğer taraftan kitapta, Orta Doğu’nun coğrafi özelliklerinden, kuraklığından, yakınında bulunan çöllerden, bunların getirileri olan doğal afetlerden ve bölgenin toprak verimliliği konusundan bahsedilerek bölge detaylı şekilde tanıtılmıştır. Yakınında bulunan çöllerde gerçekleşen siyasi durumlardan bahsedilmiş ve bu konu *çölden gelen fetih* olarak adlandırılmıştır. Moğolların istilalarından da söz edilerek İslam medeniyetinin yok olmadığı, sadece dönüştüğü anlatılmış; süregelen bu siyasi durumların Orta Doğu’daki tüm hayat ve yönetim yapısını farklılaştırdığından bahsedilmiştir. Devamında Orta Doğu tabirinin dinsel, dilsel ve kültürel tanıtımı yapılarak konu detaylıca işlenmiştir.

İkinci bölümde *Batı* kavramının tanımlanmasından, karşılık geldiği coğrafyalardan söz edilerek *Doğu* kavramı ile karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Batı bölümü oldukça geniş yüzyıl süreçlerinden ve coğrafyalardan ele alınmış, siyasi perspektifleri de büyük titizlikle işlenmiştir. Batı etkisinin beraberinde getirmiş olduğu değişiklikler eğitim, askerlik, dil yeniliği hızla yayılım göstermiş, bu modernleşme ve reforma ilginin hızla arttığı anlatılmıştır. Bu değişikliklerin olumlu ya da olumsuz algılanabileceğinden bahsedilmiştir. Bölümün son sayfalarında Muhammed İkbal’in Doğu’nun özgürlük arzusu üzerine yazdığı şiirinin küçük bir kısmına yer verilmiş, bu örnekle yazar, bölüm içerisinde yazdığı bilgileri desteklemiştir.

Üçüncü bölümde, ikinci bölümün bitiş konusu olan özgürlük meselesi geniş bir açıyla ele alınarak farklı pencerelerden incelenmiştir. Orta Doğu halkının özgürlük arayış mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Bir Türk’ün mektubundaki anlatılara yer verilerek konu desteklenmiştir. Bu bölümdeki özgürlük meselesi büyük çoğunlukla siyasi meseleler için işlenmiştir. Orta Doğu coğrafyalarındaki radikal değişimler üzerinden bu süreçte başarılı olan bölgelerden söz edilmiştir. Bu bölümde kölelerin özgürleştirilme sürecine ait meselelere yer verilmiştir. Aralarda, verilen mücadelelerden bahsedildikten sonra Orta Doğu insanların ithal siyasi yapıyı kendi ihtiyaçlarına ve esaslarına uygun hâle getirdiğinden, ulusal bir savaşa girildiğinden ve bu mücadelenin kazanıldığından, *milliyetçilik zaferinden* söz edilmiştir.

Hemen akabinde dördüncü bölümde, vatanseverlik ve milliyetçilik meseleleri işlenmiş, yüzyıllar içerisindeki Orta Doğu medeniyetlerinin bu kavramlardaki yeri ve ortaya çıkış süreci konu edilmiştir. Bu bölümde özellikle Türkiye bölgesine yer verilmiş, Türkiye’nin, bölgede bulunan en gelişmiş, eğitilmiş ve

güçlü ülkesi olduğu ifade edilmiştir. Türk vatanperver şair ve yazarlardan bahsedilerek onların eserlerinden örnekler verilmiştir. İslam birliği umudunun hâlen devam ettiğini vurgulayarak bu bölümü de tamamlayan yazar, gelecek bölümde bu konuya eklemenecek şekilde İslam'ın başkaldırılarını işlemiştir. İslam coğrafyasındaki verilen büyük küçük mücadelelerden söz edilmiştir. Orta Doğu ülkelerinin bu mücadeledeki yerinden ve öneminden bahsedilmiştir.

“Uluslararası İlişkilerde Ortadoğu” başlıklı son bölümde, sözü geçen coğrafyaların siyasi çıkarlarından ve politikalarından bahsedilmiştir. Uzun tarih aralıklarındaki olaylar ve gelişmeler ele alınmıştır. Bu bölümde İslam coğrafyasına oldukça geniş yer verilmiş, oradaki siyasi durumlar, bozgunlar, stratejiler işlenmiştir. Soğuk Savaş döneminden de söz edilmiş, ardından Türkiye'ye yer verilmiştir. Orta Doğu'nun nispeten diğer coğrafyalar ile ilgili tutumu detaylı şekilde anlatılmıştır. Son cümlelerinde Orta Doğu'daki olayların bölgede bulunan güçler tarafından şekillendiğini ifade eden yazar, bu şekilde kitabını tamamlamıştır.

Bu kitap yalnızca Orta Doğu hakkında bilgi vermemiş, geniş tarih aralıklarında birçok coğrafya üzerindeki tarihî olaylar incelenmiştir. Geniş tarih aralıklarının kullanılmış olması sebebiyle kitabın kronolojik bir yapısı yoktur. Kitapta makale ve mektup bölümlerine; önemli şairlerden Şinasi, Ziya Gökalp ve Mehmet Akif Ersoy'un şiir dizelerinin bir bölümlerine; Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın açıklayıcı ifadelerine; başka ülkelerin önemli şahsiyetlerinin vasiyet, söz ve anlatımlarına yer verilmiş olması anlatımı desteklemiş, bu örnekler anlatılmak istenen konulara eklenmiştir. Her bölümün kapsamlı bir şekilde ele alınması, ifadelerin anlaşılır olmasını sağlamıştır. Kitap sade bir dille yazılmıştır ve her konunun ayrı başlıklar altına ele alınmış olması anlaşılabilirliği artırmıştır. Orta Doğu üzerine araştırma yapacak her seviyedeki kişiler için yazarın konuyla ilgili ele aldığı geniş perspektifler oldukça faydalı olacaktır. Ön söz bölümünde, okuyucuya farklı perspektiflerin sunulması gerektiği vurgusunu yapan yazar, kitabında bu yöntemi gayet başarılı bir şekilde uygulamıştır. Kendi ifadelerinin yanında başkalarının ifadelerine de yer vermiş ve bakış açısının şekillenme sürecini okuyucuya bırakmıştır. Genel olarak eser, Orta Doğu'yu ve gelişen meseleleri anlamak açısından, konuya ilgi duyanlar için oldukça faydalı bir kaynak niteliğindedir.